

ACC. N:R. M.13967: 1-10. f. d. lantbo.

Landskap: Småland Upptecknat av: Alfred Gjöberg.
Härad: Västbo Adress: Lands
Socken: Kulltorp Berättat av: " "
Uppteckningsår: 1955 Född år 1877 i Kulltorp

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Jakt och djurfångst. s. 1-10. LuF 101.

ACC. N:R M. 13967:1.

Jakt och djurfångst.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Varg.

Efter 1860-talet, har nog inte förekommit här på orten. Det har berättats att den sista varg, som varit synlig i socknen. Skulle ha skjutits, av en f.d. soldat, Johannes Jarl från johansdal i Lenna, på Gohultsskogen i Kulltorp 1861 eller 62. Under 1850-talet voro vargarna mycket talrika, och ströko vintertid i stora flockar omkring i de ödsliga skogarna och mossarna. Ofta gjorde de ovälkomna påhållningar vid de enstaka ~~torp~~ skogstorpen. Under hårda och snörika hände det att de bröto sig in i de ofta mycket bristfälliga fähusen samt döda och släpa med sig en kviga, kalv eller får. Voro de hungriga kunde de bli mycket djärva och närgångna. De gamle ha berättat, att en gång skulle en varg på själva julkvällen ha kommit ända frän till stugan och till folkets förskräckelse, lagt upp framtassarna på fönsterbrädet, vid ett torpställe kallat Kloddebo i Horskogen. Den största skadan anställde dock dessa rovdjur bland smådjuren såsom kalvar, får och smågrisar. Gamla svin och i synnet färgaltar s.k. 'Ornar' var det sällan en varg vågade angripa, galtens betar voro farliga försvarsvapen. Man brukade därför ofta låta en färgalt åtfölja fåren i betesmarken och merendels lämnades fåren ifred av vargen. Men efter långvarig hunger vågade de sig på även större djur. Så blev en gång i Bobeka en kviga ihjälripen av en varg strax utanför lögårdsknuten, man hade nämligen släppt ut djuren för att dricka och brunnen var belägen blott några alnar från fähuset.

Jakt.

Jakt med hund förekom inte mycket. Den tidens hundar voro nog inte dresserade för jakt på dylika djur. Men däremot förekom ofta jakt vid utigd åtel, helst en levande gris. En sådan var det bästa lockbetet, ty dennes skrik hördes på långa vägar.

Leaf 101

Vinter

På lagomskjuthåll från något uthus utlades åtel mästarels bestående av avfall efter slakt eller självdöda djur. Här inne i skjulet stod jägaren med bössan skjutklar. Under midvintern d. v. s. i mitten av februari brukade man anordna skalljakter på varg. Varje gård varskyldig att medföra var sitt varggarn med s. k. klykor eller käppar att hänga upp garnen på samt ett vargspjut. Dessa garn voro gjorda av grovsnnet och tvinnat hempgarn och bundna med grova maskor som nät. Skalljakten försiggick i byalag eller rotevis. Till skallfogde var byamannen självskriven. Denne skulle kalla samman folket och bestämma om tid och plats för jakten. Sedan man samlts, bestämdes vilka som skulle bli garnvakter och var skyttarna skulle placeras och vilka som skulle utgöra drevfolket. Skallordning skall ha funnits för Lannabyn, den lär ha förkommit vid en brand i byn. Men enligt traditionen var varje manlig, inom byns område boende person, vilken fyllt 17 år, skyldig, att ställa upp för jakten. De som voro ägare av skjutvapen skulle medföra des dessa jämte ett vist mått krut och grova hagel. Drevfolket voro utrustade med vargspjut. (Teckning) Garnenn ställdes upp i halvcirkelform på någon öppen plats i närheten av en myr eller mosse. Sedan garnen kommit, delades folket upp i skyttar och drevfolk och anvisades sina plåsar av byamannen och jakten kunde börja. Uppbåd till sådana jakter sedde genom kungörels i kyrkan. Var det mycket brådiskande kallades genom budkavie.

Vargskinnen försldes och beloppet delades mellan deltagarna. Fångst. Vid fångandet av varg använde man även sax. Av samma konstruktion som för räv, fast mycket kraftigare. Saxen sattes ut i en odslig skogsmark, som sällan trampades av människoföt. Den måste vara väl dold i mossor eller ris och försedd med lockbete. utsättandet av sax måste tillkännagivas genom kungörelse i kyrkan. Saxarna voro vanligen tillverkade i socknen av någon yrkeskunnig bysmed. Någon varggård eller varghage har troligen inte funnits här, men däremot brukades ofta utläggas förgiftat bete. Men fångst i gropar förekom. Ännu kan man i Lannaskogar-

ACC. N:R M. 13967:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

na i Kulltorp påträffa igenrasade och överväxta av snårskog
som skulle varit varggropar. Varggroparna synas här ha varit
till formen fyrkantiga samt över tre alnar djupa och träbekläd-
da väggar. På botten var nedslagna pålar med spetsar av vassa
järntenar. Anordning fanns även i gropen för att sätta fast
ett lockdjur eller bete. Som lockdjur brukades ett får eller get.
Dessa fångstgropar förlades inte i närheten av bebyggelsen eller
enstaka hemman. Vanligen ganska långt ute i ödemarkerna i svår
terräng. Men i allmänhet dock i närheten av någon skogsstig som
annars blott sällan beträddes av någon vandrare. Här har någon
inhängnadomkring groparna ej ansetts nödvändig. Sedan 1858 nog
ej gropfångst förekommit.

Räv. Räven har alltid förekommit i ganska talrik här på orten.
Förr i tiden åstadkom räven stor förödelse bland smådjur och
höns. Men numera jagar han mest hare och skogsfågel, bland vilka
han dock gör åtskillig skada och är illa sedd av jägare och djur-
vänner. Handrar sig ej heller för att fram i gårdarna plocka
bort åtskilliga höns. Hans rykte som skadedjur är kanske något
överdrivet. Man ser och märker skadorna han gör, men bortser
från den nytta han gör med att plocka bort en myckenhet råttor
och sorkar från lantmannens ägor.

Fånst. Det vanligaste sättet att fånga en rävfamilj, var att
röka ut dem ur lyan, men det kunde ibland taga lång tid, ty lyan
var ofta anbringad i mycket svårtillgängliga bergsklyftor. Var
lyan anbrakt i en backslutning måste man gräva sig fram till
sjuarva boet. Numera använder man sig av för detta ändamål
dressrade hundar. Men det har hänt, att om rävtiken varit inne
i boet, hunden dragit det kortaste strået.

Jakt. Räven jagades i allmänhet med hund. På 1880-talet anord-
nades ibland klappjakt och nät. Man utlade även sax, men blev
sällan något resultat. Man utlade även fögiftat bete som gav
bättre resultat.

ACC. N:R M. 13967:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Lodjur.

Äro så gott som okända här i socknen. Men på senaste tiden har sådanajdjur varit synliga, fast i mindre antal i sydvästliga socknar i Västbo härad.

Älg.

Detta djur var förr ganska sällsynt här på orten och förekom blott i enstaka exemplar. Men efter 1880- talet har den snabbt förökats. Men någon egentlig jakt på älg bedrevs inte förr än ganska långt in på 1900- talet. Och det är först på senare tid man organiserat sig i jaktlag.

Jakt.

Älgen jagas för det mesta utan hund. Det var mera smygjakt som förekom. Numera jagas i större eller mindre jaktlag som drevjakt. De säkraste och bästa skyttarna ställas på pass där älgen brukar dra fram. Det är en egendomlighet hos älgen, liksom de övriga vilda djuren, att de nästan alltid följa sina bestämda vägar. Drevflocket söker nu med rop, hojtande och smållande med käppar mot trädstämmarna, driva fram djuren till de på pass stående skyttarna. Tjuvjakt förekommer nu blott i enstaka fall. Risken för upptäckt är för stor, skogarna ha nog blivit glesare och jaktvårdsföreningarnas uppsyningsmän hålla noggran vakt.

Rådjur.

Dessa djur ha på senaste tiden förökats i högsta grad och äro nu ganska talrika, trots en nästan hänsynslös jakt. I synnerhet av söndagsjägare och okynnesjägare.

Dovhjort och Kronhjort.

Äro helt okända här på orten.

Utter.

Är mycket sällsynt och finnes nog blott i få exemplar.

Grävling.

Förekommer inte här i något större antal. Och var inte föremål för någon vidare jakt. Den jagades med drivande hund, men merendels med grythund.

Fångst. Den kunde fångas i bur vid grytet eller fallgiller. Och i nödfall med en enkel snara av metalltråd. Grävlingen kunde bli gaska farlig om den retad eller råkade i fara. Hans tänder voro sylvassa och trängde med lätthet igenom en läderstövel. En gammal sägen berättar, att grävlingen ej släppte sitt bett i ett ben förr än detta krasades sönder. Därför brukade jägarna fylla stövelskaften med träkol.

Hare.

Det finnes både svenska och tyska harar här på orten. På på senare tid ha dock de tyska kommit förbi de svenska i antal.

Jakt.

Vid jakt på hare använder man sig alltid av hundar i dessa trakter. De hundraser som anses bäst lämpliga för dessa marker är de s.k. Smålandsstövaren och Hamiltonrasen. Skillnaden i tillväggångssättet vid jakt på barmark eller spårnö var helt obetydlig. Men i båda fallen använde man sig av hundar. Men man jagade också genom att under tidiga morgonstunder, stå och lurpassa dem vid deras betesplatser till vilka de ofta återvände. Det förekom inte ofta att man jagade och haren på nattetid. Men haren hade även andra fiender som inte tog hänsyn till om det var natt. Såsom lösdrivande hundar och räven.

Fångst.

Att långa harar med nät har aldrig förekommit här. Det enda fångstsätt som förekommit här var med snaror av lindragen mässigstråd, som placerrades i öppningar i gårdsgårdar och i snårskog där hararna hade sina gångar.

Orre.

Denna fågel förekommer nu liksom förr, i ganska stort antal. Och har under de senare åren snarare till- än avtagit. trots att räv och andra rovdjur i viss mån häjdat tillväxten.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

5.

ACC. N:R M. 13967:6.

Jakt.

Jakt på skogsfågel, och i all synnerhet på orre förekommer inte så mycket nu. Det är mest nöjesjägare och industriherrar som idka denna sport. Men under gångna tider, före 1925-talet jagades orren och sköts vid uppflog och vid spel. Även för bulvan jagades den. Bullvanen var gjord av grovt ylltyg och var fövillande lik en sittande orre. Jakten gick så till, att man i en björkdunge uppfördes en hydda av grenar och ris. Omkring denna restes upp stänger med en bulvan i toppen. Inne idenna koja stod den säkraste skytten på pass medan andra med oväsen sökte driva fåglarna till bulvanerna. Nu är denna jaktmetod helt bortlagd.

Rapphöns.

Här på orten förekommer i så ringa mängd att någon egentlig jakt eller fångst på dessa fåglar, inte bedrivs.

Tjäder.

Denna fågel är ganska talrik här på orten, och beståndet tyckes snarare till än avtaga.

Jakt.

Den sköts mestadels på uppflog och allmänhet utan hund. Vid spel på värsidan fick mången älskogskrank tjäder med livet plikta med livet för sitt spel. Då passade mindre hänsynsfulla och kanske mindre säkra skyttar att jaga. På hösten jagades tjäderna ofta nattetid. I skymningen smog sig jägaren fram i skogen och lade märke till i vilka träd fågeln slog sig ned. Som belysning använde man töre, antingen en kasse av metalltråd eller blott alnlångt töreträ. Man använde även lockpipa och härmade ungarnas läte och kommo således åt att skjuta hönan. Även jakt med bulvan förekom någon gång.

Fångst.

Man fångade vid många tillfällen tjäder med snaror av metalltråd vilka sattes upp både i busksnar och även i

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

6.

gärdesgårdarna. Det har även förekommit att man sökt fånga dem med nät, vilka sattes upp vid åkerfält som lågo i närheten av havrefält.

Rovfågel.

Det var inte många arter rovfåglar här på trakten. Antalet var ej så stort heller. Men har nog varit betydligt större i gången tid till exempel under 1880 och 90- talen då de gjorde ganska mycken skada bland både höns och skogsfågel. De svåraste rovfågelnarna var höns- och sparvhöken, ugglan, berguven och kråkorna. De sköts och jagades innan varken kommun eller landsting betalade någon ersättning för dödandet av dessa. Overcorren till stallet, på varje bondgård var alltid en skjuten hök upphängd, såsom ett skydd för hönsen mot angrepp av dessa. Vid fångandet av dessa rovfåglar använde man sig huvudsakligen av saxar och snaror, men även med agnade krokar fångades många. Numera har rovfågelbeståndet decimerats annu mera och är i det närmaste helt utrotat. Så är berguven som för 40- 50 år sedan var talrik i de stora skogarna är nu helt borta. Ugglorna äro också mycket sällsynta. Av hök finnes ännu få exemplar igen. De äro nu fridlysta. Fast dessa rovfåglar kanske gjorde någon liten skada voro de dock ett romantisk inslag i Odeskogarnas enformighet.

Rätter.

Rätterna ha blivit en riktig landsplåga här på orten. Och som förstör spannmål och andra jordbruksprodukter för avsevärda summor årligen. Den vanligaste och kanske effektivaste rättfällan, består av en 15 cm. lång och 10 cm. bred brädlapp på vilken en båge av järntråd samt en spiral fjäder är fästa. Denna fjäder spännes och hålles tillbaka av en spärrhake vid vilken en ostkant eller brödbit som bete är fästad. Då rätten hugger efter betet lossas spärrhaken och bågen slår igen och antigen dödar eller håller fast djuret. Det finns ju en massa andra andra rättfällor, såsom en bur av metallduk och med en falllucka och här fångas rätterna levande. så snart rätten kommit in går

luckan upp igen för nästa fångst.

Jaktmark.

Denna ort d.v.s. Kulltorps och speciellt Lanna, skall efter vad gamla erfarna jägare påstå, vara rent av idealisk mark för jakt. Naturen är mycket kuperad och omväxlande med stora vidder fastmark beväxt med skog. Samt stora ödsliga mossar där älgen strövar omkring. För uppsättandet av snaror var sådan mark lämpligast som bestod av buskar och snårskog, men i närheten av någon mossagg eller kärrmark. Jakträtten för den enskilde följde obligatorisk med vid köp av gårds- eller hemmansbruk. Några enskilda jaktområden finns ej här. De som inte hade mark själva ägde inte någon rätt att jaga. Men med litet löfte av jordägaren fick man jaga, dock kanske mot någon liten avgift. Jakträtten är numera i de flesta fall bortarrenderad till jaktlag eller enskilda personer här på trakten. Och man förbjöd i allmänhet ganska noggrant jaktstaggarna.

Jakttid.

Landstinget i länet bestämde om tider för jaktens början och slut, och var olika för varje djurslag. Sålunda jagades älg 2 eller 3 dagar i början av oktober. Rådjur och hare från sept. till februari. För fågel var tiderna olika för varje år. Tyvärr fanns det inte några regler för skyddandet av återväxten.

Jaktens betydelse.

Bönderna i allmänhet jagade inte så mycket. De utövade den mera för nöjes skull. De som jagade mest var torpare och backstugusittare för vilka jakten kanske i viss mån var betydelse för hushållningen. Men någon saker inkomst var den dock icke.

Tjuvskytte.

Tjuvskytte förekom förr ganska allmänt. Det var merendels torpare och löspersoner bedrev tjuvskytte. Bönderna ansågo sådan jakt vanhedrande. En respektabel person ville inte befatta sig med sådant. Ånskönt folket i allmänhet inte hade så värst stor respekt för lagen om olaga jakt.

ACC. N:R M. 13967:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

En av ortens mäst ökända tjuvskyttar var en gammal kneekt, Lasse i Bockahall (namnet är fingerat) Då det lilla och magra torpet inte kunde producera tillräcklit med matvaror, låg Lasse ständigt på jakt. En gång på höstsidan då älgen börjat hålla till på en av Lasses havreodlingar ute i skogsmarken, Tog det eld i Lasse, han laddade sin gamla mynningsladdare med dubbel ranson svartkrut och en näve grova hagel. Gillrade så upp denna vid randen av tegeu med mynningen mot denna. Sedan dök han in i ladan därstädes för att vaka. Men tiden gick Lasse slumrade till. Men så just i gryningen brakade skottet av och Lasse hastade ut. Av bössan fanns blott några spridda bitar kolven igen, resten var borta. Men på andra sidan om havretegeu travade en älgfamilj bort ur synkretsen.

9.

Ännu

Fyllägg

M.13967: 10.

10.

En episod från en vargjakt i Lannaskogarna på 1850-talet, brukade ofta berättas på julkalasen i långliga tider. Ett par vargar hade lyckats lista sig ut ur ringen och försvinna. Och då jakten på grund svår väderlek måste avbrytas. Togo några karlaren genväg under hemfärden, och då de kommo till en liten backstuga som beboddes av en illa känd spåkärning, häxa Lisa Skott, beslöto karlarna gå in få en smula värme. Kärningen betraktade de objudna gästerna med vresiga miner och undrade vad de hade hos henne att göra. Då de såg sig omkring i stugan, låg de båda vargarna under bordet och slickde sina våta pälsar. Det är mina hundar, sa kärningen, och dom ha ni inte med och göra. Karlarnas besök hos kärningen blev inte så länvarit.

Småland
Västbo hd.
Kulltorps sn.
uppt. år 1955

Uppt. av Alfr. Sjöberg,
Lanna
f.d.lantbr. f. 1877 i Kulltorp

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning
vid Lunds universitet